

КОЗЛОВ Р. А.,
м. Кривий Ріг

ЧАСОВІ ТА ПРОСТОРОВІ АСПЕКТИ ДУХОВНОСТІ У П'ЄСІ Г. КОНИСЬКОГО «ВОСКРЕСІННЯ МЕРТВИХ»

Духовність як спрямованість діяльності людини на добро чи зло (антидуховність) формується під впливом багатьох чинників, які складають дві основні групи: внутрішні (система моральних принципів людини, світогляд людини в цілому, самовиховання) та зовнішні (виховання, вплив суспільства). Кожна з груп, кожен чинник відіграють окрему роль у цьому процесі формування, зміст якої, однак, може змінюватись у залежності від різних обставин. Проте деякі складові названого процесу закріплені за певними факторами, так, наприклад, поняття ідеалу формується передусім внаслідок спілкування людини із суспільством, внаслідок впливу останнього.

Дослідження змісту понять духовність, високодуховна людина, створеного певною епохою, філософською системою, окремою людиною, а таким чином, і дослідження їх світоглядних позицій повинно базуватися на з'ясуванні й детальному аналізі ідеалу високодуховної людини, так чи інакше викладеного.

Ми зупинимось на аналізі ідеалу та антиідеалу, художньо переданих Г. Кониським у його п'єсі «Воскресіння мертвих», з метою з'ясування світоглядних переконань цього письменника й, до певної міри, його епохи. Зрозуміло, що повний аналіз ідеалу як образу людини - значна робота, тому обмежимося часовими та просторовими аспектами світогляду, як одними з первинних у його структурі.

П'єса «Воскресіння мертвих» - класичний зразок

української шкільної драматургії XVIII ст. Її образна система спрощено-антагоністична: носій добра Гіпомен чітко протиставляється антигероеві Діоктиту. Аргументи на користь цього твердження легко виводяться з аналізу конфлікту твору.

Просторова та часова організація твору відбувається за допомогою протиставлення «земної» та «небесної» «частин світу». Перша характеризується чіткою локальною визначеністю її складових і яскравим відчуттям часу - адже саме тут відбувається розвиток сюжету. В другій чітко протиставляються два «локуми» - рай і пекло, однак без їх визначеної локалізації (протиставлення виключно за змістом). Така організація нагадує вертепну драму - умовне визначення часових інтервалів на верхньому поверсі («небо») можливе лише завдяки чіткому їх визначенню і реалістичному вираженню на нижньому («земля»), простір же, як система тривимірних співвідношень між предметами, взагалі виявляється притаманним тільки матеріальному світові - на умови життя після смерті просторові реалії переносяться умовно, за аналогією кореляції.

У п'єсі яскраво виражена ідея пріоритетності майбутнього, яке зумовлюється теперішнім. Цей релігійний постулат нині подається у очищеному від алегорії вигляді - «наші дії - причина нашого майбутнього». Суть і значення його неоціненні, оскільки саме він коригує діяльність свідомої людини, роблячи її духовною.

Так же яскраво виявляється й «орієнтованість» героя на майбутнє й антигероя на сучасність. Однак оцінка цих елементів суб'єктивного часу не можлива (ні автором, ні читачем) без аналізу моральних принципів діяльності персонажів. Діючи «в майбутнє», Гіпомен залишається альтруїстом у матеріально-побутовій сфері й зразковим християнином - егоїстом у духовній («...Пусть і тот (домок)... в грунта свої впишет... Нехай мя єдиною дарует душею» - Кониський Г. Воскресеніє мертвих // Українська література XVIII ст. - К., 1983. - С. 340), що, зрозуміло, вітається християнством. Діоктит же, зосередившись на теперішньому, на сьогочасній вигоді, є виключно егоїстичною, позбавленою почуття жалю й подібних, зматеріалізованою людиною, яка теж думає про майбутнє (думки про суд - Там же. - С. 341), але недалеко, яке у загальному змісті твору, та й християнської концепції в цілому, зливається з теперішнім.

Таким чином, спрямованість діяльності людини «в майбутнє» у даному творі допомагає визначити її духовну сутність, хоча й не може служити вирішальним критерієм. Часові уявлення Діоктита взагалі відіграють допоміжну роль у кореляції.

Варто звернути увагу також на абстрактність реальної підсистеми художнього часу твору - вона представлена лише організаційними елементами (вчора, вночі). Ця підсистема відмінна від таких же підсистем власне релігійних творів, у останніх прийом абстракції використовувався для виділення «божественних» подій із загального земного контексту. Тут же за допомогою абстрагування досягається ефект притчі - це могло бути будь-де і будь-коли. Таким чином підкреслюється виховне значення твору.

Аналіз же реальної просторової підсистеми виявляє елементи, які прив'язують дію до сучасних авторові (й безпосереднім реципієнтам) історичних та суспільних умов. Це може бути пояснене позасвідомим впливом реалій часу на автора у момент написання, прагненням посилити виховний вплив твору (підключення предметного мислення глядачів) та суспільним обертоном ідейного змісту твору, який виводить його на якісно новий рівень - релігійно-світська драматургія.

Протиставлення просторових точок зору і переконань персонажів базується на оцінках, які вони дають тим чи іншим елементам простору. Власне, дає їх лише Діоктит, вбачаючи у «садку», «землі», «домику» засоби збагачення. Гіпомен же не виявляє жодної яскравої оцінки, адже все це для нього - засоби життя, з кінцем якого прийде справжнє щастя. Така ідея перегукується з названим уже матеріальним альтруїзмом християнства.

При цьому певне місце має і соціальний аспект твору. До окреслених думок Гіпомен приходять лише збіднівши, перейшовши до іншого соціального стану. Таким чином автор нагадує, що християнство - релігія знедолених, і одночасно вказує на розширення сучасного йому суспільства й проблеми, пов'язані з цим.

Отже, свідоме самоусунення з реального простору та часу, орієнтація життєдіяльності у майбуття (текстуально - на життя по смерті) ось головні ознаки часово-просторових аспектів ідеалу високодуховної людини, висвітленого у п'єсі «Воскресіння мертвих» Г. Кониського. Говорити про правильність такого твердження у рамках всього суспільства 18 ст. важко, однак воно підтверджується головними принципами християнства, прибічником якого був Г. Кониський.

Соціальний аспект твору і, зокрема, його відображення у часово-просторовій організації п'єси ще раз свідчать про важливість часових й просторових аспектів у загальній структурі світогляду, у соціальній і моральній орієнтованості людини.